

Garde Församling
Prästgården Garde 410
62363 Ljugarn

Ardre kyrka

Antikvarisk konsekvensbeskrivning gällande rekonstruktion av
Ardrekistan

Dnr: SS 2020-0075

2020-11-02

Foto framsida: Ardrekistan, Historiska museet.

Handläggare: Pär Malmros

Foton: Om inget annat anges, Pär Malmros

Tel: 0498-40 49 18, 070-840 49 15

E-post: par.malmros@svenskakyrkan.se

Innehåll

Planerade åtgärder	4
Historik	6
Aldre kyrka	6
Aldrekistan	7
Kulturhistoriska värden	7
Konsekvensbeskrivning av planerade åtgärder	7
Särskilda skäl för åtgärden	7
Förslag till kontrollpunkter	7
Källförteckning.....	7

Planerade åtgärder

Församlingen i samråd med Ardre sockenförening vill i samband med restaureringen göra en kopia på den kända Ardrekistan, daterad till sent 1000-tal eller tidigt 1100-tal, och placera i kyrkorummet. I original förvaras den hos Historiska museet.

Det finns två förslag till placering, ett i tornrummet och ett i långhusets nordöstra hörn. Vilket det i blir hänger samman med om orgeln skall flyttas eller inte och hur mycket plats det skapas när nuvarande värmesystem i tornrummet ersätts med ett nytt.

Om den placeras i långhuset kan placeringen samordnas med den mariaskulptur som idag sitter monterad på långhusets nordvästra vägg, till den plats där orgeln är tänkt att flyttas. Mariaskulpturen kan då placeras där den tidigare hängt dvs i långhusets nordöstra hörn, där det ursprungligen troligtvis funnits ett mariaaltare.

Ardrekistans runstenar är tillverkade av sandsten med figurer i relief. Föremålen har skannats och data för att skriva ut föremålen med en 3D-skrivare finns tillgängliga. Föremålen kommer att skivas ut i ett plastmaterial baserat på majs. Skrivaren kommer att skriva ut ca 10 x 10 cm stora segment som sedan fogas samman till hela stenar, se bild här intill visas en provutskrift. Ytan kommer att målas och behandlas så att det liknar originalets sandstenar. Stenarna kommer sedan att monteras på ungefär samma sätt som de är uppställda på Historiska museet, se framsidans bild.

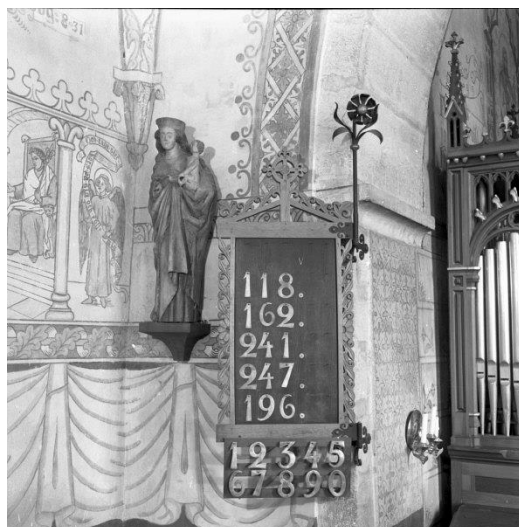
Ardrekistans storlek är långsidor höjd 62 cm, bredd 82 cm. Kortsidor höjd 72 cm, bredd ca 50-55 cm. Tjocklek 3-6 cm. På ställningen/fundamentet monteras också en skylt som berättar om föremålet. För att föremålet skall synas bra vill man också montera en eller två antikbehandlad spotbelysning av märket Lindby - Leonor - LED-spotlights, med separat dimbar styrning, se bild. Ledarmaturens storlek är bredd 9 x höjd 9,5 x djup 16,5 cm. Exakt placering och montering får avgöras i samråd med antikvariskt medverkande.

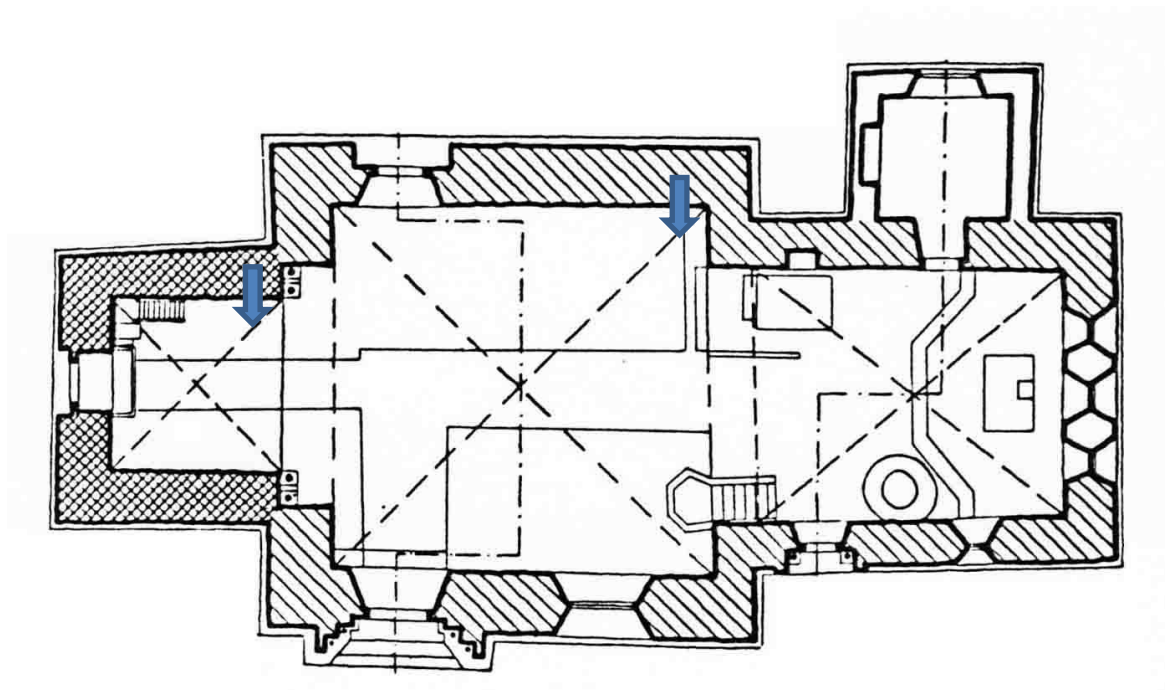
Provutskrift på en 10 x 10 cm stor detalj av en sten.

Lindby - Leonor - LED-spotlights.

Mariaskulpturens tidigare placering i långhusets nordöstra hörn.

Planritning över kyrkan med förslag på två alternativa placeringar i kyrkorummet markerat med blå pilar.

Föreslagen plats i långhusets nordöstra hörn, där orgeln står idag.

Tornrummets utseende idag.

Historik

Aldre kyrka

Den första kända stenkyrkan på platsen uppfördes i slutet av 1100-talet och bestod då av kor och långhus med så små mått att den kan ha varit en gårdskyrka. Omkring 1200 uppfördes tornet. Möjligen föregicks stenkyrkan av en träkyrka från omkring 1100.

I mitten av 1200-talet ansågs kyrkan för liten, kor och långhus ersattes med återanvändande av delar av den gamla kyrkan såsom korportal, ett fönster samt korets hörnkedjor. I slutet av samma århundrade gjordes en del förändringar då långhusets södra portal flyttades till norra sidan och den södra fasaden försågs med en ny portal av anonymmästaren "Elasticus", tornbågen vidgades och kyrkorummets valv slogs.

Kyrkans glasmålningar är från 1300-talet. Medeltida muralmålningar har funnits och anses av Söderberg delvis vara från 1300-talet. De latinska inskriptionerna härstammar från den danska tiden, möjligen kan de sammanställas med uppgiften om att en Peder Halsegaard 1525 påkostat dekorationen. Målningarna, som knackades ned i samband med en omgestaltning av kyrkorummet 1900-1902, dokumenterades hjälpligt – det är utifrån dessa andrahandsuppgifter som dateringarna är gjorda.

I slutet av 1700-talet togs en fönsteröppning upp i korets södra mur. Sakristian tillkom 1801 på bekostnad av ett sakramentsskåp, i samband med detta gjordes också en invändig renovering. I mitten av samma århundrade förstörades ett fönster i långhusets södra mur.

Kyrkan restaurerades 1900-02 under ledning av arkitekten Axel Herman Hägg, interiören omgestaltades helt och exteriören delvis. Kyrkan förvandlades till en engelsk landsortskyrka i medeltidsromantik, med inredning i 1800-talsgotik, väggar och valv fylldes med målningar som ytligt ansluter till 1400-talets målningstradition.

Ardrekistan

Ardrekistan är daterad till sent 1000-tal eller tidigt 1100-tal. Den hittades under golvet i kyrkan i samband med restaureringen 1900 tillsammans med tre samtida dvärgstenar, och den stora Völund bildstenen. Den senare daterad till 900-talet. Ardrekistan och de små dvärgstenarna utgör tillsammans de det tidigaste kända kristna spåren på platsen.

Kistan består av fyra hällar/delar av hällar av sandsten med dekor i relief och runskrift i textband. Ursprungligen har de varit sammanförda i kistform. Det är ett uttryck för ett tidigkristet gravskick och inskriften lyder översatt till: Liknats söner (lät göra) ett gott minnesmärke efter Ailikn, god kvinna, moder till .. och Gairvat och Liknvi. Gud .. mot henne och mot dem som göra minnesvården .. som man kan se ..i Garda som var ..

Bildscenerna på stenarna har i första hand ett förkristet formspråk, med drakornament och flätor, figurer, en åttabent häst, stridscener mm. Tre av stenarna bär spår av röd färg.

Kulturhistoriska värden

Ardre kyrka har genom sin höga ålder och genom att den väsentligen bevarats intakt sedan byggnadstiden ett mycket stort kulturhistoriskt värde. Axel Herman Häggs genomgripande omgestaltung 1900-1902 präglar interiören och Ardre tillhör tillsammans med Dalhem är de två bästa exemplen på den stilrestaureringsvurm som präglade det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Tillsammans med de övriga gotländska medeltidskyrkorna utgör den en omistlig del av vårt kulturarv.

Konsekvensbeskrivning av planerade åtgärder

Förslagen till placering i kyrkorummet är båda möjliga. För att det skall fungera på ett bra sätt är det viktigt att de 3D-printade ytorna målas/behandlas så att de får en naturtrogen sandstensyta så likt originalen som möjligt. Det är också viktigt att fundamentet anpassas i materialval och färgsättning till kyrkans sammanhållna och unika inredning i trärena ek- och furukonstruktioner som fernissats. Lampornas placering och montering måste också göras på ett sätt så att det inte påverkar rummets utseende. Armaturens lilla format och antikbehandlade utseende har bra förutsättningar för att kunna fungera ihop med interiören.

Särskilda skäl för åtgärden

Den nya 3D tekniken ger helt nya förutsättningar för att på ett kostnadseffektivt sätt kunna skapa rekonstruktioner av föremål som inte längre finns kvar i kyrkorummen. Ardrekistan är ett unikt föremål som ursprungligen hör hemma på platsen och det finns ett stort värde i att kunna visa det i den miljö den en gång tillhörde. Naturtroga kopior är också ett bra sätt att kunna visa värdefulla och stöldbegärliga föremål i våra kyrkorum, på ett sätt som inte minskar tillgängligheten till kyrkorummen. Det krävs inga stöldskyddande anordningar eller låsta utrymmen.

Förslag till kontrollpunkter

- Placering och montering av ardrekistan
- Målning av ytorna
- Montering av skylt
- Montering av belysning och kabeldragning

Källförteckning

Tryckta källor

Ardre kyrka, Sveriges kyrkor band IV, 1963

Otryckta källor

Utas Jan. Vård- och underhållsplan, 2009

Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet. https://kmb.raa.se/cocoon/bild/public_search.html

Sacer, Svenska kyrkans gemensamma system för hantering av inventarier. Ardre kyrkas inventarier.

Material sammanställt av sockenföreningen.